

Кравчук М. В.*

ВІЙСКОВЕ БУДІВНИЦТВО У ПЕРІОД ДИРЕКТОРІЇ (1918-20 рр.)

В історії кожного народу є такі періоди, які ставлять перед ним доленосні завдання, від яких залежить ціла епоха його подальшого розвитку та існування. Саме в такі періоди надзвичайно актуальним стало звернення до історичного досвіду минулого. Його знання не лише відкривають перспективи у практичній діяльності, а й можливість уникнути помилок, допущених у минулому. Тепер всі ми є свідками відродження і розбудови суверенної України, які хоч і проходять у важких потугах, але викликають надію, що будівництво власної держави для українців є об'єктивно неминучим процесом. Державотворчий досвід Української Народної Республіки – і позитивний, і негативний – є важливим уроком минулого, яким ми просто не маємо права нехтувати, розбудовуючи сучасну, незалежну, соборну, правову і демократичну державу. Саме тому багато науковців досліджують державотворчі процеси і законодавчу діяльність в Україні у періоди Центральної Ради та Директорії, або "першої" та "другої" УНР (за визначенням окремих провідних вчених-юристів) [1:10, 110], узагальнюють їхній досвід.

Актуальною проблемою сьогодення залишається будівництво національної армії як гаранта та необхідного атрибута незалежної держави. Лише країна, у якій максимально і надійно захищений суверенітет всіма засобами і заходами наявними у державі, здатна функціонувати. Для її вирішення необхідно скористатися знаннями і досвідом минулих поколінь. Проте ця тема недостатньо розроблена, хоча вже і минуло більше 11 років з часу проголошення України суверенною, незалежною державою. За попередніх часів всю, а особливо військотоворчу діяльність Центральної Ради, Гетьманату, Директорії у певній мірі замовчували або перекручували. У газеті "Факти і коментарі" історик-науковець Людмила Гриневич зауважує, – "Чим більше документів з історії СРСР стає надбанням гласності, тим всебільше переконаєшся в думці, що радянська пропагандистська система була просто-таки фабрикою міфів. Події подавались у спотвореному виді, багато фактів і постатей замовчувались, більш того – в ранг хрестоматійних вводилися сповна видумані на кшталт подвигу 28-ми панфіловців. Виявляється, День Червоної, а відтак Радянської Армії – також пропагандистська видумка" [12]. Наступною причиною ґрунтовного аналізу поставленої проблематики є встановлення історичної правди тих подій і процесів, що повинно забезпечити право на правдиву інформацію суспільного буття – вищий чинник справедливості розвитку людства.

Тому дуже важливим для буття і розвитку української нації є об'єктивне висвітлення передумов створення та процесу будівництва Збройних Сил УНР на основі всебічного історико-правового аналізу, з позиції правди.

На сьогодні, на жаль, ще не створено ґрунтовної праці, яка б висвітлювала всі сторони організації та діяльності Збройних Сил України в зазначений період і, в першу чергу, організаційно-правові засади будівництва власної армії. Разом з тим певна наукова розвідка військового будівництва України на певних етапах державотворення у різних хронологічних рамках та історичних аспектах, як в цілому збройних сил так і їхніх окремих військових формувань проводилась істориками, юристами, політологами. Цій тематиці присвячені праці таких науковців Л. Гарчевої, В. Голубко, В. Гордієнка, В. Довбні, В. Задунайського, М. Литвина та К. Науменка, С. Литвина, О. Тимошука, Я. Тимченка, Б. Якимовича, групи авторів при загальній редакції О. Кузьмука, та інших. У цих розробках, у тій чи іншій мірі, висвітлено історію становлення, бойових дій та діяльності цих військових формувань [13].

* кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри теорії держави і права
Юридичного інституту Тернопільської академії народного господарства.

Так, Богдан Якимович робить спробу дати періодизацію історії українського війська, починаючи з стародавніх часів, показати передумови створення та системно висвітлити історію Збройних Сил у 1991-1995 рр., викладає певні події та факти стосовно військового будівництва в хронологічному порядку [13]. У монографії В. Голубка [13] досліджуються передумови та початок відродження Українських Збройних Сил, історичні факти та особливості боротьби армії УНР за утвердження державності, український військовий національно – визвольний рух.

Не так давно була видана і монографія А. Папікяна, де автор на основі історичних фактів розкриває роль армії у державотворчому процесі в Україні на доленосних етапах її історичного розвитку протягом 1917-1998 років [26]. Але обсяг монографії не сприяв всебічному висвітленню всіх особливостей військового розвитку зазначеного величезного історичного періоду. Краще з цим завданням, на нашу думку, справився авторський колектив за загальною редакцією О. І. Кузьмука, який займався дослідженням виникнення та функціонування різних збройних формувань у роки національно-визвольної боротьби та Радянської влади, і, особливо, творення сучасних Збройних Сил України [13].

Із сучасного доробку вітчизняних науковців у цій сфері слід виокремити працю Сергія Литвина [24], яка має за мету спростування міфів і відновлення істини щодо справжнього політичного та державницького образу постаті Симона Петлюри, який очолював патріотичні військові формації, котрі за наказом Директорії УНР провели протигетьманське повстання і відновили Українську Народну Республіку та стали на її захист.

Заслуговує особливої уваги дослідження В. Довбні [13], яке присвячене історії створення, організації та правовим засадам діяльності окремого військового формування Січових Стрільців за періодів Центральної Ради, Директорії та Гетьманату. У цій роботі "автор намагався глибше проникнути в історію проблеми і прослідкувати генезис нормативно-правового забезпечення діяльності Збройних Сил України в розрізі історії держави і права України, розглянути форми, методи, засоби військового будівництва. Вхіді наукової розвідки автор головну увагу приділив правовим засадам діяльності Січових Стрільців. Здійснено порівняльний аналіз правових основ організації та діяльності Січових Стрільців з однієї сторони, та Армії УНР – з другої" [13: 8].

Проте, аналізовані праці здебільшого висвітлюють історію військового будівництва якогось конкретного етапу державотворення, чи короткого історичного періоду, за виключенням вищевказаної наукової розробки, що стосується організаційно-правових засад окремого військового організму. На сьогодні настала пора виробити ґрунтовне широкомасштабне дослідження всіх військових формувань, які існували в Україні.

Проте, все ще залишаються "білі плями" у різних сферах функціонування українського війська, які недостатньо досліджені, але мають велику значимість у державотворчому процесі та викликають підвищений інтерес науковців.

З цього приводу автор статті стоїть на позиції всебічного дослідження організаційно-правових засад будівництва Збройних Сил України в 1917-1920 рр., яке уже розпочате ним у 1994 році і знайшло своє висвітлення у монографії та інших публікаціях (детальніше див. [13]).

Виходячи із загальної мети наукової розробки, автор у цій статті піднімає проблему правових аспектів військового будівництва України в період Директорії 1918-1920 рр.

14 грудня 1918 року, після того, як П. Скоропадський зрікся влади, настав період Директорії. Та фактично її діяльність розпочалася ще раніше, 16 листопада цього ж року. Саме цим днем датовані два документи – "ВІД ДІРЕКТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ до всіх Правительств Світу" та "ВІД ДІРЕКТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ до УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ", які Директорія прийняла у ставці Головної команди Українських республіканських військ (м. Біла Церква) [8: 248, 34]. Переїнявши естафету державного та військового будівництва від Центральної Ради, Директорія, на відміну від своєї попередниці, розуміла необхідність створення збройних сил, здатних захистити Українську державу.

Таку позицію можна простежити у згаданих перших документах. Зокрема, у відозві "До всіх правительств світу" було заявлено, що "замість уряду, який мав сконструювати по волі народу України конституційні законні форми політично-соціального устрою Республіки волею німецьких генералів і купки земельних власників було надане право розпо-

рядження великим краєм, право видавати закони для сорока мільйонного народу та провадити його економічне і культурне життя одній людині генералові П. Скоропадському. Наслідком перевороту і політики німецьких генералів та їх ставленика генерала П. Скоропадського на Україні явився економічний занепад краю, безудержаний (нестриманий) та нечуваний зріст спекуляції, зупинення роботи більшості фабрик і заводів, поява армії безробітних, руїна залізниць, експлуатація робітничого класу; міста та села, права людини, громадянина були віддані на глум і поталу розлючених революцією бюрократів і жандармів царського режиму. Способи та методи панування цих правителів повернули Україну до епохи інквізицій".... "Українська демократія обрала тимчасове правительство – Директорію Української народної республіки, котрій доручила вести рішучу боротьбу з узурпатором злочинцем генералом П. Скоропадським". Далше у зверненні проголошено, що "...Український народ не потерпить більше топтання своїх прав і зі зброєю в руках буде боротись з насильниками і злочинцями до останньої краплі крові. Не для анархії, а в ім'я порятунку свого життя став український народ на цей шлях. Українські народні республіканські війська оточили столицю України Київ. Губернські та повітові міста одні за другими переходять під владу Директорії. Селянство із зброєю в руках збільшує республіканську армію"[8: 248].

У іншому зверненні – "До всього українського народу" було повідомлено, що "цим скасовується і розпускається гетьманський уряд, встановлений німецькими генералами та поміщиками. ...Замість гетьманських старост адміністративну владу в губерніях та повітах повинні взяти тимчасово колишні комісари Центральної Ради, а де їх немає – голови демократичних народних (земських) управ або їх заступники. Для охорони свобод і справедливого ладу в Україні закликаємо населення України по селах та містах негайно організувати військові частини в громадах і повітах. Командування в них наказувалось очолити військовим старшинам української народності найвищих за чином. Всіх військових старшин української народності зобов'язуємо під загрозою військового суду негайно вступити до Армії УНР. Все українське населення кличемо стати в ряди Народної Республіканської Армії. Хто з селян не послухає цього наказу, той буде виключений від права на користування землею, бо це право треба силою вибороти від поміщиків та гетьмансько-поміщицького правительства" [8: 245].

Отже, період УНР продовжився з 19 грудня 1918 року, коли Директорія вступила до Києва. Відразу була відновлена назва держави – Українська Народна Республіка, сформований уряд на чолі з В. Чехівським. Становище нової влади було дуже тяжке, оскільки Україна виявилася оточеною ворогами з усіх боків. Україна мала велику потребу в збройних силах.

Загальна кількість військ Директорії доходила до 150 тис. чоловік, однак це були суто повстанські, нашвидкуруч сформовані загони, які так само швидко почали і розпадатись. Однією з причин стало те, що переважну частину повстанських загонів становило селянство, яке мріяло, швидко отримавши землю, господарювати на ній. Утримання 150-тисячної армії було також непосильним для Українського уряду. Всі ці причини довели до того, що в січні 1919 року в армії залишалось не більше 50 тис. чоловік особового складу [5: 5-15].

Позитивно вплинув на процес державного будівництва та зміцнення армії Універсал Директорії УНР до трудового селянства від 10 січня 1919 року [8: 14а]. У ньому було проголошено, що "визволивши Вас від тяжкого ярма, – Директорія прийняла закон "Про землю і ліси", згідно якого земля переходить в руки трудового народу. ...Пошануйте тих, хто пішов на велику боротьбу в таку лиху годину, і хай від Вашого імені завзяті козаки нашої Республіканської Армії отримають народну нагороду за пролиту кров і тяжкі труди. Директорія призначила допомогу і нагороду козакам Республіканської Армії, що до кінця стоятимуть вірою і правдою за Українську Республіку, і хай увесь народ щирою душею подякує тим, хто й свого життя не пожалів та пішов обороняти всенародну волю й землю"[8: 14а]. Враховуючи, що основою українського суспільства був селянин-середняк, який мріяв про землю, про своє особисте господарство, цей Універсал сприяв зміцненню держави та її війська.

Разом з тим в Армії Директорії було великою проблемою дезертирство. Про це свідчить наказ Головного отамана військ УНР Ч. 52 від 3 лютого 1919 року. У ньому вказано,

що "держава згідно з постановою Трудового конгресу основну свою увагу звертає на організацію та забезпечення потреб міцного народного війська. На озброєння і одяг, призначеного по мобілізації і набору війська держава витрачає величезні кошти, знаючи, що тільки озброєне, тепло одягнене і добре взуте військо може бути міцним і дисциплінованим. ... Між тим мною помічено випадки, коли козаки і старшини покликані по мобілізації для захисту своєї батьківщини від ворогів, вояки, яких держава озброїла і одягла, мало того, що зрадницьки залишають фронт, а ще й повертаються до дому зі зброєю і одягом і спокійно приймаються сільськими громадами. ... Ні управи, ні громадяни не звертають на це сумне й злочинне явище належної уваги" [8: 11]. У зв'язку з цим Головний отаман наказав усім повітовим комендантам, повітовим і волостним народним управам пильно стежити за всіма, хто повертається з війська. Від усіх негайно відбирати всю зброю і військове майно та передавати найближчому повітовому комендантові. Самих же вояків арештовувати і направляти (через повітового коменданта) до судової відповідальності за дезертирство чи крадіжку і розтрату військового майна відповідно до закону "Про надзвичайні військові суди від 26 січня 1919 року [8: 11]. Вищевказаний наказ був спрямований на підвищення дисципліни і порядку, стабілізацію матеріального стану армії та зменшення дезертирства у військах.

Основне ядро армії складалось із Запорізького корпусу, Корпусу Січових Стрільців, дивізії сірожупанників, Чорноморського Коша (корпусу), багатьох малочисельних частин, для закінчення формування яких треба було ще немало часу, та двох Юнацьких шкіл [6: 51].

Але війна, яку в кінці листопада – грудні 1918 року знову розпочали загони Червоної армії, стала найголовнішою перешкодою у становленні УНР. Для вирішення проблеми нестачі збройних сил Директорія 27 листопада 1918 року прийняла закон "Про мобілізацію". Але, через відсутність військової структури установ і засобів для її проведення, мобілізація успіху не мала. Тому 13 січня 1919 року був прийнятий ще один закон – "Про заклик військових до дійсної служби", який мав велике значення тому, що він створював правову основу мобілізації [5: 11].

Крім юридичного закріплення мобілізації до Армії УНР, проводили різноманітні заходи. У першу чергу було сформоване вище військове командування. З метою перевірки надійності особового складу в армії було проведено роботу щодо з'ясування відношення посадових осіб до відродження УНР.

Українські численні формування не мали єдиної структури, що поряд з відсутністю дисципліни, вишколу, озброєння, матеріального забезпечення, старшинських кадрів загрожувало швидкою втратою боєздатності й повною ліквідацією військ. Основою формування армії УНР були Січові Стрільці, які відновили своє існування ще в часи Гетьманату і розпочали вишкіл та реорганізацію численних загонів, груп повстанців.

Планували створити численну армію у складі двох корпусів. Основою армії мали стати кадрові корпуси, які за рахунок мобілізації намічали привести до штатної кількості. Після відповідного вишколу на їхній базі планували створити нову регулярну армію.

Крім юридичного оформлення штатно-організаційної структури війська УНР, командно-посадової системи (наказ № 22 від 1 січня 1919 р., наказ № 28 від 8 січня 1919 р.), надзвичайно важливим було впровадити військові статутні норми функціонування Армії Директорії, тому що армія повинна жити за своїми військовими законами. Отже, було розроблено Дисциплінарний статут, який визначав обов'язки вояків та сприяв зміцненню дисципліни і підвищенню відповідальності у військах.

Важливим для підняття духу війська був закон Директорії "Про поліпшення стану військ". Згідно з цим законом козакам, підстаршинам, старшинам і урядовцям, які захищають самостійну УНР, видавати від держави: все харчування, зброю і одяг натурою (одяг стає власністю військовослужбовця через шість місяців служби у війську), щомісячна платня, добові гроші, грошові допомоги. Платню військовослужбовцям цим законом поділяли на два види: для військовиків у діючих частинах і військовиків у запасних частинах. Наприклад, козак (рядовий) отримував при службі у бойових частинах 300 крб., у запасних – 100 крб, відповідно командир полку – 1200 і запасний полк – 750 крб. Закон передбачав й інші пільги. Цей закон є підтвердженням розуміння Директорією значимості власних збройних сил для будівництва держави та піклування про її стан [8: 16].

Однією із причин поразок Наддніпрянської Армії протягом зими-весни 1919 року можна вважати нестачу в повстанських загонах Директорії підготовлених старшинських кадрів. Так, 15 лютого 1919 року на нараді завідуючих організаційно-інструкторськими відділами було відзначено, що 3/4 армії Директорії не відповідають своєму призначенню [7]. Поліпшити це становище мала була розпочата ще в грудні 1918 року робота над створенням системи термінового навчання старшин протягом 6 тижнів. Справами організації військових навчальних закладів займалася Головна Шкільна Управа. 31 грудня 1918 року наказом Головного управління ГШ створена Військова академія. Також розробляли плани створення юнацьких старшинських шкіл.

Українська армія змушена була відступати крок за кроком з важкими втратами через переважаючі сили ворога. І тільки значний протирадянський рух повстанців в Україні відвернув трагічний фінал долі УНР та її Збройних Сил. З метою піднесення бойового духу війська, скорочення штатів управлінь і військових частин реорганізовували військову структуру. Наказом по Армії УНР від 21 лютого 1919 року була затверджена замість корпусів нова організація – Кіш. Вводили і кошову структуру військ. Це свідчить про спробу військового командування знайти власний, український шлях у будівництві збройних сил, використовуючи козацькі військові традиції. Але умови війни показали недоцільність такого запровадження [5: 12].

Аналізуючи систему вищого військового управління, необхідно відзначити в першу чергу те, що очолював цю систему Головний Отаман. Був затверджений розподіл обов'язків між Військовим Міністром, який відповідав за проведення військової політики в мирні часи, і між Наказним Отаманом, який командував Дієвою Армією, керуючи військами, що вели бойові дії. У цей період було створене Морське відомство УНР, відповідальне за розбудову ВМС. Важливим було впровадження в цій системі служби інспекції військ, яка контролювала функціонування будь-якого роду збройних сил. Заслугує схвалення також робота вищого військового командування зі скорочення штатів у різних тилових установах штабів.

На зміцнення дисципліни у війську був спрямований і наказ військового міністерства Ч. 77 від 13 квітня 1919 року, що засуджував єврейські погроми. У ньому вказано, що "чорносотенці, більшовики, куркулі та просто грабіжники проводять поміж нас шалену агітацію за те, щоб нищити і грабувати єврейське населення, яке є немовби виною того, що твориться на Україні. ...Козаки! Слава бити озброєного ворога, хто б і який він не був, а не воювати з жінками, дітьми та дідами, на що Вас хочуть штовхнути вороги, щоб заплямувати перед світом наш Нарід і нашу Державу.

Надалі наказую: всіх, хто тільки проводитиме погромну агітацію поміж козаками, затримувати і негайно віддавати до надзвичайного суду. Спроби погромної агітації і військових частинах негайно подавляти" [11: ч. 4].

Після квітнево-травневої поразки було створено Військову Раду, в функції якої входило обговорення всіх правових справ, розгляд і вирішення найважливіших фінансово-господарських питань; обговорення найголовніших питань про стан військ, флоту, військових шкіл. Військова Рада підпорядковувалася безпосередньо Директорії. До цієї Ради входили Голова та 7-10 призначених членів. У цілому на Військову Раду був покладений контроль за діями військ та узгодження питань між військовою і цивільною владою, що значно поліпшувало правопорядок у державі.

З метою створення правової бази для будівництва Збройних Сил Директорії розробили і прийняли ряд статутів: Муштровий статут (23 червня 1919 р.), Статут залогової служби (10 липня 1919 р.), Статут внутрішньої служби (30 липня 1919 р.). Ці статути відіграли важливу роль у розбудові збройних сил, оскільки затверджували юридичну основу Української Армії [5: 13].

У липні 1919 року відбулися певні зміни в структурі військового управління у зв'язку з об'єднанням Наддніпрянської Армії з УГА, хоча воно було формальним, кожна з армій продовжувала функціонувати за своїми законами, зберігаючи власну структуру і своє військове командування.

Важливим завданням у функціонуванні війська було його матеріальне забезпечення. "Уряд УНР тоді мав у своїх руках лише банкнотову пресу, яка не могла фабрикам дати

сирцю, а селу і місту товару, на який тоді був просто голод. Бракувало навіть таких дрібниць як цв'яхів" [1: 136]. Економічна розруха, відсутність змоги отримати матеріальну допомогу для армії ззовні, постійні бойові дії створили такі умови, що поповнення матеріальних запасів можна було здійснити тільки за рахунок населення. І необхідно звернути увагу, наскільки гуманно і справедливо був здійснений цей захід, враховуючи воєнний стан та зимовий час. Збір теплих одягу, білизни та взуття здійснювали на підставі наказу Головної команди військ УНР Ч. 146 від 2 вересня 1919 року. Цим наказом командуючі групами, корпусами, бригадами та окремими дивізіями через начальників постачання та інтендантів у порозумінні з органами місцевого самоврядування і представників влади на місцях, державного контролю та державного інспекторату зобов'язувались організувати і закінчити одноразовий збір за гроші теплих одягу, білизни і взуття. У наказі було визначено перелік речей, що необхідно зібрати, їх граничну вартість, яка підлягала виплаті власникам, сувору судову відповідальність осіб за відмову від добровільної здачі речей. Крім того, наказ передбачав звільнення від повинності здавати одяг для родин, в яких хоч один член перебуває на військовій службі в УНР, службовців та їх родини всіх державних інституцій і місцевого самоврядування, залізничних службовців та їх родини [10: Ч. 14]. Але найбільш схвальним є те, що цьому законові передувало звернення Головного отамана С. Петлюри до населення під назвою "Громадяне! Дай зимовий одяг нашим героям – козакам!" У зверненні йшлося, що осінь поставила перед всіма завдання величезної ваги – тепло одягти та взути козаків. "Як же поладити цю справу – поміркуємо всі вкупі. Перш усього звернемося до нашого розуму – що собою уявляють наші козаки, цебто – наша армія. Це наше життя, це наша воля, це наші кохані діти, котрі своєю кров'ю будують нашу Республіку і звільняють від чужинців нашу землю та захищають наш добробут і спокій. ...Розум наш каже: армія повинна, козаки повинні бути одягнені та й взуті, щоб в холод, дощ і сніг стояти на варті та берегти те, що ми здобули. Наша промисловість поки що майже зовсім стоїть, а торговельні зносини з іншими державами поки не налагодились, а через це наш розум нам роз'яснює, що в сучасний момент ми можемо та мусимо одягнути козаків тільки тим, що у нас є: своїми свитами, кожухами, чобітьми та шапками. Що каже ваше серце, батьки, матері, жінки, сестри? Коли б ви забачили голого, босого свого сина, або брата за роботою в холод, дощ і сніг – чи не потягнулася би рука ваша до теплового одягу та чобіт, чи стали б на очах сльози, коли б на цв'яху у вашій хаті не знайшлася свитка для голого. ...Громадяни, прочитайте того наказу та виконуйте його не зі страху, а через те, що ви знаєте, що ви нарід український, маєте розум і серце і що ви повинні допомогти вашим синам та братам, що перебувають у війську" [10: ч. 14].

Восени військова структура продовжувала вдосконалюватися, що мало сприяти її поліпшенню. Та листопадова поразка вимагала зважених і рішучих дій. Тому 14 лютого 1920 року Рада Народних Міністрів УНР передала функції голови держави та головнокомандуючого військами України Симону Петлюрі, який уклав таємну політичну конвенцію про співпрацю між УНР та Польщею і таємну угоду про надання військової та економічної допомоги у спільній війні з радянською Росією.

Після об'єднання Армія УНР чисельністю біля 15 тис. осіб протягом деякого часу успішно вела військові дії, перебуваючи в оперативному підпорядкуванні у польського командування. Але Росія швидко нарощувала свої війська й у середині травня розпочала наступ. Обидві сторони були втомленими, і, не бажаючи подальшого кровопролиття, 19 жовтня 1920 року Польща і більшовицька Росія домовилися про перемир'я, яке уклали 9 листопада того ж року [6: 176, 177]. Цим договором поляки зрадили УНР. Зазнавши поразки, українські війська 21 листопада 1920 року відступили за польський кордон [6: 186]. Так припинилось існування УНР разом з її Збройними Силами.

Таким чином, проаналізувавши нормативно-правову базу будівництва армії періоду Директорії, можна стверджувати, що така правова основа була вироблена. До неї можна віднести: закони, універсали, звернення, накази, обіжники, а також систему основних військових статутів, що сприяли створенню дисциплінованої військової організації з усіма необхідними армійськими інститутами. Була значно вдосконалена система військового судівництва та мобілізації (Закони "Про надзвичайні військові суди", "Про мобілізацію", "Про заклик військових до дійсної служби"), затверджений розвиток структури війська,

вищого військового управління. Велику увагу приділяли матеріально-технічному забезпеченню збройних сил. Важливим також стало визнання повстанців складовою частиною Армії, що давало змогу діяти спільно результативніше.

Отже, при вирішенні проблем створення національної армії на сучасному етапі доцільно і, без перебільшення необхідно враховувати найважливіші уроки військового будівництва Армії УНР. Історичний досвід України переконливо доводить, що існування будь-якої держави залежить від власних збройних сил. Адже без міцних боездатних збройних сил жодна країна не лише не може гарантувати свого суверенітету, а й проводити незалежну міжнародну політику, в якій вирішальну роль відіграє все ще сила. Постає все ж таки головне питання. Чому втратила власну національну державу Директорія? Та чи не загрожує аналогічні причини сучасній Українській державі? Очевидно недостатнє всебічне матеріально-технічне забезпечення, нехтування закономірностями тодішніх політичних та економічних процесів та недостатньо ефективне військово будівництво стали причинами втрати своєї держави. Вище вказані проблеми і будуть метою майбутніх досліджень які здійснюються в розрізі історії держави і права України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Копиленко О. Л., Копиленко М. Л. Держава і право України. 1917-1920: Навч. посібник. – К.: Либідь, 1997.
2. Кравчук М. В. Правове регулювання будівництва Збройних Сил Центральної Ради //Нова політика. – 1997. – № 4.
3. Кравчук М. В. Правові основи будівництва Національних Збройних Сил України в 1914-1993 рр.: Іст.-правове дослідження. – Івано-Франківськ: "Плаї", 1997.
4. Збройні Сили Української Народної Республіки //Право України. – 1998. – № 17. – С. 106-111.
5. Військове будівництво в Українській Народній Республіці (Державно-правовий аспект) //Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України (Збірник наукових статей викладачів юридичного факультету). – Івано-Франківськ, 1998. – С. 5-15.
6. Удовиченко О. Україна у війні за державність/Історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил 1917-1921 рр. – К.: Україна, 1995.
7. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВОУ). – Ф. 1078. – Оп. 1. – Спр. 36. – Арк. 152.
8. Державний архів Вінницької області (далі ДАВО). – Ф. – Д – 255.– Оп. 1. – Спр. 120. – Арк. 11, 11зв.; 14, 14зв.; 16, 34, 245, 248.
9. ДАВО. – Ф. – Д – 172. – Оп. 1. – Спр. 300. – Арк. 115.
10. Газета "Селянська громада" – часопис для селян, робітників і козаків. – Ч. 14. – 21 вересня 1919 р. – Ч. 19. – 19 жовтня 1919 р.
11. Газета "Дзвін" – щоденник Інформаційного бюро Армії У.Н.Р. – Ч. 4. – 24 квітня 1919 р.; Ч. 10. – 3 травня 1919 р.; Ч. 17. – 13 травня 1919 р.
12. Осипчук И. В поисках истины (23 февраля 1918 года стало праздником по недоразумению, а якобы состоявшееся в тот день сражения революционных солдат с немецкими восками – миф сталинской пропаганды) //Факты (Всеукраинская ежедневная газета). – 2003. – №35(1340).
13. Військове будівництво в Україні у ХХ столітті: історичний нарис, події портрети. /За ред. Кузьмука О. І. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2001. – 448 с.;
Гарчева Л. Збройні Сили Центральної Ради у лютому-квітні 1918 року //Військо України. – 1993. – № 8. – С.102-107;
Голубко В. Армія Української народної республіки 1917-1918. Утворення та боротьба за державу. – Львів: Кальварія, 1997. – 288 с.;
Гордієнко В. І. Українські Січові Стрільці. – Львів, 1990. – 48 с.;

- Довбня В. А. Січові стрільці київського формування у визвольних змаганнях 1917-1920 років: організація та правові засади діяльності. /За наук. ред. проф. П. П. Михайленка. – К.: Текст, 2002. – 220 с.;
- Задунайський В. Збройні Сили України (1917-1920 рр.): Дис. ... канд. іст. наук. – Донецьк, 1995. – 198 с.;
- Історія українського війська (1917-1995). Упорядник Я. Дашкевич. – Львів: Світ, 1996. – 840 с.;
- Кравчук М. В. Правові основи будівництва національних Збройних Сил України в 1914-1993 рр. (Організація, структура, штати): Історико-правове-дослідження. – Івано-Франківськ: Плай, 1997. – 297 с.;
- Кравчук М. В. Українські Січові Стрільці. – Івано-Франківськ, 1998. – 40 с.;
- Кравчук М. В. Проголошення незалежності України та формування правових засад будівництва її Збройних Сил //Актуальні проблеми правознавства. Науковий збірник ЮІ ТАНГ. Випуск другий. – Тернопіль, 2001. – С. 31-38.;
- Кравчук М. В. Організаційно-правові засади військового будівництва Української Держави //Актуальні проблеми правознавства. Науковий збірник ЮІ ТАНГ. – Випуск 3. – Тернопіль, 2001. – С. 18-28.;
- Кравчук М. В. Організаційно-правові засади формування Збройних Сил України в 1917-1920 рр. //Актуальні проблеми правознавства. Науковий збірник ЮІ ТАНГ. – Випуск 4. – Тернопіль, 2002. – С. 11-22.;
- Литвин М., Науменко К. Історія галицького стрілецтва. – Львів, 1991. – 200 с.;
- Литвин С. Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана. – К.: Вид-во ім. О. Теліги, 2001. – 640 с.;
- Папікян А. Л. Збройні Сили України двадцятого століття. – Військовий інститут при державному університеті "Львівська політехніка", 1999. – 308 с.;
- Тимошук О. В. Охоронний апарат Української Держави (квітень-грудень 1918 р.): Монографія. – Харків: В-во Ун-ту внутр. справ, 2000. – 460 с.;
- Тимченко Я. Українське офіцєрство: шляхи скорботи та забуття. – К., 1995. – 256 с.;
- Якимович Б. Збройні Сили України. – Львів, 1996. – 360 с.